

INSTITUȚII, DEMNITARI ȘI DOCUMENTE CU CARACTER RELIGIOS ÎN ISLAMUL OTOMAN

INSTITUTIONS, DIGNITARIES AND RELIGIOUS DOCUMENTS IN OTTOMAN ISLAM

Roxana Gâscă*

Abstract

The institutions of the Ottoman State had a vital role into the governance of the state, there were created organisms to watch over the good activity of the state apparatus, from the sovereign power, the sultanate, to the small provincial institutions, meant to ensure the tranquillity over the edges of the Empire. The leaders of these institutions were ottoman officials that had the power to issue legal and religious documents in order to normalize the institutional activity of the state.

Keywords: divân, Mosque, imâm, cheikh ül-Islâm.

La origini, Marele divân (precursor al divân-i hümâyûn-ului otoman) a fost o înaltă curte de justiție, însă în timp s-a adaptat la conceptul est-oriental, păstrându-și astfel importanța încă din timpul Sassanizilor, practic era o întrunire, în cadrul căreia sultanul asculta plângerile ce veneau din partea cetățenilor oprimați¹.

Termenul gîmie a intrat în uzajul occidental sub altă denumire, aceea de moschee, în esență este vorba despre același lucru, marea moschee (djâmi=marea moschee, masdjid=moschee mică) era centrul orașului musulman, locul de adunare al comunității pentru oficierea rugăciunii, meditație, ascultarea predicii, de asemenea, îndeplinea și rolul de școală coranică pentru copii dar și pentru dezbaterea diferitelor chestiuni de interes public. Moscheea este un edificiu ce poate evoca măreția divină și prezența Islamului, îndreptată spre Mecca mărturisește orientarea pe care trebuie să o aibă și musulmanii².

Analiza termenului djâmi (gîmie, mare moschee) este necesară pentru a evidenția relevanța și frecvența cu care era folosit în viața cotidiană a musulmanilor.

* Istoric asociat M.N.I.R.

¹ Halil Inalcık - *Imperiul Otoman. Epoca clasică (1300-1600)* traducere de Dan Prodan, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 184.

² Robert Mantran (coord.) - *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina Bîrsan, B.I.C. All, București, 2001, p. 548-549.

În dicționarul Bianchi-Kieffer, termenul divân este scris sub forma واند (dîvân), traducerea este simplă, este interpretat ca fiind audiența publică a monarhului, sală de audiență, tribunal, curte, consiliu, adunare, dar de asemenea termenul a fost tradus și sub forma de registru sau colecție de poezii. În conformitate cu acest termen, de asemenea, dicționarul pune la dispoziție și anumite formule folosite pentru a desemna anumite activități, spre exemplu, sala unde se ținea audiența la Constantinopol se numea خانوان يد divân khane; ministerul Porții otomane, care este în opoziție cu وراس (serai/ seray/saray-curtea marelui senior), și se numea وانیون دهمای (divani humayun), se întrunea de patru ori pe săptămână la palatul marelui vizir; Marele Consiliu ce se întrunea de două ori pe săptămână la palatul marelui senior se numea وانیون دلبه (ghalebe divân), și nu în ultimul rând, consiliul extraordinar pe care sultanul îl convoca pentru afaceri de o mare importanță se numește وانیون آیاق (aiiaq divân)³.

În dicționarul Kelekian, forma cuvântului este aceeași واند (divân), traducerea fiind mai puțin detaliată comparativ cu celălalt dicționar, aici este tradus ca fiind curte sau consiliu suprem, de asemenea colecție de poezii. Și aici, dicționarul oferă alte construcții în care termenul era folosit, spre exemplu وانبوان (divâni harb) era formula folosită pentru a numi consiliul de război; وانیون د قلمی (divân qalmy) erabiroul unde erau scrise actele de ordonanță ale marelui vizir ș.a.m.d.⁴.

Termenul djâmy este tradus puțin diferit de cum ne-am aștepta, interpretarea sa este mai mult abstractă în ambele dicționare, sugerând astfel caracterul instituției în sine. Scris وانیون جامع (djâmy), dicționarul Bianchi-Kieffer vorbește prima dată de ceva care reunește, include, apoi asociază termenul cu marea moschee unde se ținea rugăciunea de vineri⁵.

În dicționarul Kelekian, termenul este scris la fel وانیون جامع (djâmy), și la fel ca mai sus, sensul este același, de ceva care reunește, include, conține, îmbrățișează, însă aici, în plus, dicționarul mai oferă niște informații, împreună cu formațiunea de cuvinte وانیون جامعہ سلامیہ ا-حہت (hat islâmi divân) este tradus ca fiind locul religios care unește musulmanii, sugerând în același timp solidaritatea între musulmani⁶.

Printre cei mai importanți demnitari otomani, se numărau imâm-ul, cadi-ulemâlele și şeyh ȳl-Islâm. Imâm era numit comandantul religios în practicile musulmane, cadiu judecător al legii musulmane, ulemâ-lele erau doctorii teologiei

³ J. D. Kieffer et T. X. Bianchi- *Dictionnaire Turc-Français à l'usage des agents diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant*; Seconde édition, Typographie de Mme Ve Dondey-Dupré, Paris, 1850, vol. I, p. 897.

⁴ Diran Kelekian – *Dictionnaire Turc-Français*, Éditeur-Imprimeur: Mihran, Constantinople, 1911, p. 601.

⁵ *Ibidem*, p. 591.

⁶ Diran Kelekian - *Dictionnaire Turc-Français*, Éditeur-Imprimeur: Mihran, Constantinople, 1911, p. 430.

și jurisprudenței religiei musulmane, iar şeyh ül-Islâm avea sarcina de "cap al învățaților" sau "șeful cărțurilor preoți din Imperiul Otoman"⁷.

În dicționarul Bianchi-Kieffer, termenul imâm este scris امام (imâm), și pentru traducerea sa s-a arătat un deosebit interes (dicționarul oferă o explicație bogată acestui termen, dar am ales numai explicația aspectelor prioritare), astfel că termenul a fost interpretat ca desemnând un șef, ofițer care se afla în fruntea comunității, șef al religiei mahomedane, și avea sarcina de a ghida oamenii la rugăciune⁸.

Referitor la atribuțiile imâm-ului marii învățați afirmă că acesta putea denunța un tratat care nu a fost respectat, fără a se considera că prin această metodă a încălcat regulile dreptului islamic al popoarelor⁹.

În dicționarul Kelekian, forma termenului este aceeași امام (imâm), însă pe lângă traducerea sensurilor pe care le oferă termenul, adică, de șef, comandant, prelat, pontif al religiei musulmane, dicționarul mai oferă câteva informații referitoare la cum mai este interpretat termenul, anume, imâm este un titlu dat și lui Ali, dar și marelui șef de școală Abu Hanifa, de asemenea, prin intermediul său erau numiți și marii savanți, scriitori și șefi de școală¹⁰.

Termenul cadiu este destul de comun cititorilor, folosit frecvent în scrierile de specialitate, el reprezintă denumirea dată unui judecător. Transliterat sub forma termenului qazy/kazy și sub forma vulgară qady/kady, în dicționarul Bianchi-Kieffer, el este scris قاضی (qazy) și este tradus simplu, ca judecător. De asemenea, este prezentă și formula cadiasker, scrisă عسكر قاضی (qazy asker) sau لشكر قاضی (qazy lechker), și tradusă ca reprezentând denumirea de judecător al armatei sau mare judecător. Mai mult, dicționarul oferă și denumirea cadiilor celor două părți ale imperiului, cel al Rumeliei și cel al Anatoliei, astfel că قاضی عسکری و میلی (rumili qazy askeri) este denumirea dată cadiului de Rumelia, și قاضی عسکری ناطولی (anatoli qazy askeri) celui de Anatolia, totodată se face precizarea că aceste două grade erau cele mai eminente dintre cele ale legii religioase¹¹.

⁷ Viorel Panaite - *Dreptul păcii și războiului în Islamul otoman. Glosar și bibliografie*, Editura Universității din București, București, 2008, p. 137.

⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 192.

⁹ Idem - *Considerații privind legea păcii în Islamul medieval (III)*, extras din *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol*, XXVI/I, Universitatea "Al. I. Cuza", Iași, 1989, p. 483,3-484,4.

¹⁰ Diran Kelekian - *Dictionnaire Turc-Français*, Éditeur-Imprimeur: Mihran, Constantinople, 1911, p. 142.

¹¹ J. D. Kieffer et T. X. Bianchi - *Dictionnaire Turc-Français à l'usage des agents diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant*; Seconde édition, Typographie de Mme Ve Dondey-Dupré, Paris, 1850, vol. II, p. 420.

În dicționarul Kelekian, termenul se regăsește transliterat în ambele variante, forma literară și cea vulgară, iar forma în limba turco-osmană este aceeași قاضی (qazy), tradus ca judecător al legii musulmane, cel care execută, efectuează ordine; de asemenea, este prezentă și formula compusă pe care am observat-o și în celălalt dicționar, anume قاضی عسكر (qazy asker) pentru care explicația este ceva mai detaliată, anume, este prezentat cadiasker-ul ca fiind cea mai înaltă demnitate a ierarhiei ulemâlelor, cea care prezidă imediat după şeyh ül-Islâm¹².

Ulemâ-lele erau alese din cadrul medreselor (instituții educaționale), și aveau un dublu rol, de interpreți și executanți ai legii islamice¹³.

Dicționarul Bianchi-Kieffer, oferă o traducere simplă a acestui termen, scris علما ('ulemâ), desemnează categoria savanților religiei musulmane, organisme ce exercitau o influență foarte mare asupra afacerilor publice dar și asupra consiliului sultanului¹⁴.

În dicționarul Kelekian, forma cuvântului este aceeași علما ('ulemâ), și traducerea este și mai puțin detaliată, interpretat fiind ca savanți, persoane cu știință de carte, doctori în teologia și jurisprudența religiei musulmane¹⁵.

Şeyh ül-Islâm. Termenul şeyh în sine este tradus ca fiind o persoană respectabilă, șeful unui oraș sau trib, predicatorul unei moschei.

Construcția سلام لا شیخ (cheikh ül-Islâm), în dicționarul Bianchi-Kieffer este tradusă pontif al Islamului, titlu dat unui muftiu¹⁶.

În dicționarul Kelekian, scrierea aceluiași termen diferă foarte puțin, este folosită o altă variantă a construcției lâm-elif.

După cum se poate observa سلام لا شیخ (cheikh ül-Islâm), și este tradus ca fiind titlul dat primului demnitar religios din Turcia, interpretul cel mai acreditat al legii religioase¹⁷.

Documentele cu caracter religios ale legii musulmane la care m-am oprit sunt cele de o importanță majoră pentru viața instituțională dar și religioasă a cetățenilor Imperiului Otoman. Sunt acte care se ocupau direct de aceste aspecte ale vieții musulmane. Primul document analizat este cartea de căpătâi a Islamului, anume Coranul; Coranul nu este altceva decât concretizarea în limba arabă a cuvântului revelat lui Muhammad de către Allah, și potrivit afirmației hanbalitului

¹² *Ibidem*, p. 929.

¹³ Halil İnalcık - *Imperiul Otoman. Epoca clasică (1300-1600)* traducere de Dan Prodan, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 349.

¹⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 280.

¹⁵ Diran Kelekian - *Dictionnaire Turc-Français*, Éditeur-Imprimeur: Mihran, Constantinople, 1911, p. 857.

¹⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 73.

¹⁷ *Ibidem*, p. 740.

Ibn Taimiyya, acesta este format din principiile fundamentale ale religiei numite *usûl*¹⁸.

Este scris în dicționarul Bianchi-Kieffer رَآنَ (qour'ân), și primele două variante ale traducerii vorbesc despre acțiunea de a reuni și de a citi, celei de a treia variantă adăugându-i-se și un articol transformă termenul în رَآنَ لَافَا (el-qour'ân), și este tradus ca lectură, carte prin excelență, Coranul. De asemenea, pentru că este un termen important, îi este atribuită o serie de informații utile; spre exemplu, dicționarul aduce la cunoștință faptul că musulmanii sunt de părere că această carte derivă din marea carte a decretelor divine, și că a coborât din ceruri foaie cu foaie, verset cu verset. Pe lângă această precizare, sunt oferite și informații despre conținutul acestei cărți, anume, că este format din 114 capitole, 6666 de versete și 36 de secțiuni¹⁹.

Spre deosebire de acest dicționar, dicționarul Kelekian, este foarte succint în traducerea și explicarea acestui termen, scris sub aceeași formă رَآنَ (qour'ân), este tradus simplu, cartea sacră a musulmanilor, Coranul²⁰.

Sunna Profetului (în limba turcă Sünnet). La origini, era o noțiune preislamică conform căreia orice personaj important al lumii arabe avea dreptul să lase moștenire o cantitate de cuvinte, atitudini, fapte și gesturi, care să fie considerate demne de urmat de către urmași. Sunna a fost definită în literatura de specialitate ca o sumă de reguli și practici care nu își au originea în Coran, ci derivă din cuvintele și acțiunile Profetului²¹.

Scris în dicționarul Bianchi-Kieffer سُنَّة - سُنْت (sunnet) sau سُنَّة (sunne), este tradus ca fiind un traseu, o cale, un obicei, cutumă, dar și ca tradiție relativă a unui fapt sau cuvânt din viața Profetului, folosind și pe post de precept obligatoriu în anumite cazuri sau în cazul legii scrise. În concluzie, Sunna este tradiția muhammedană, legea orală a musulmanilor²².

În dicționarul Kelekian, acest termen apare doar sub forma simplă سُنَّة (sunnet), și este tradus la fel de simplu ca regulă, obicei; de asemenea, mai poate fi

¹⁸ Viorel Panaite - *Diplomație occidentală, comerț și drept otoman (secolele XV-XVII)*, Editura Universității din București, 2004 (reeditare 2008), p. 19.

¹⁹ J. D. Kieffer et T. X. Bianchi - *Dictionnaire Turc-Français à l'usage des agents diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant*; Seconde édition, Typographie de Mme Ve Dondey-Dupré, Paris, 1850, vol. II, p. 457.

²⁰ Diran Kelekian - *Dictionnaire Turc-Français*, Éditeur-Imprimeur: Mihran, Constantinople, 1911, p. 952.

²¹ Idem - *Pace, război și comerț în Islam. Țările Române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, Editura B.I.C. ALL, București, 1997, p. 68.

²² J. D. Kieffer et T. X. Bianchi - *Dictionnaire Turc-Français à l'usage des agents diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant*; Seconde édition, Typographie de Mme Ve Dondey-Dupré, Paris, 1850, vol. I, p. 1057.

interpretat și ca act religios care nu e prescripționat de Coran dar pe care musulmanii îl practică în mod voluntar în vederea imitării vieții Profetului Muhammad²³.

Fetvâ-ua făcea parte dintr-o categorie aparte de documente, în care autoritatea competentă (muftiul sau chiar și marele muftiu, depinde de importanța problemei în cauză), își prezenta părerea asupra unei probleme juridice, baza fiind legislația musulmană. Era practic o interpretare a dreptului canonic muhamedan asupra unor cazuri concrete²⁴.

Scriș sub două forme în dicționarul Bianchi-Kieffer فتویٰ و افقر, transliterarea pentru ambele forme este aceeași, fetvâ, și este tradus ca fiind răspuns juridic, decizie a muftiului, aplicare a legii în cazurile ce o necesită²⁵.

Formele acestui termen în dicționarul Kelekian sunt aceleași فتویٰ و افقر (fetvâ), și este tradus ca fiind răspunsul unei consultații juridice, sentința juridică dată de muftiu sau de şeyh ül-Islâm, în termeni generali și aplicabili în toate cazurile analoage²⁶.

Scopul principal al fetvâ-lelor era de a explica și aplica șariat-ul la cazuri concrete, sau de a face cunoscute textele juridice celor ce nu aveau acces la ele pentru a le putea consulta²⁷.

Termenii care se referă, unul la actul eliberat atunci când cineva face un așezământ pios, și celălalt la o sentință a cadî-atului sunt vakîfnâme (denumit uneori și vakfiye) și hüdjġet (sau hoġet).

Pentru a desemna acțiunea și actul oficial de a face un așezământ pios, în dicționarul Bianchi-Kieffer, termenul se poate găsi sub două forme, scris و اققر (vaqf) desemnează acțiunea de a face legi pioase în sine, și scris و اققر (vaqfiet), desemnează diploma fundației pioase, act juridic prin care se stabilea o lege pioasă, de asemenea mai putea fi și un registru unde legile pioase sunt scrise²⁸.

În dicționarul Kelekian, pe lângă cele două forme, mai putem găsi încă una, anume termenul vakîfnâme în sine; apare prima formă و اققر (vaqf), lege pioasă, și a doua و اققر (vakfiye-aici folosindu-se forma simplă a literei he final) act

²³ *Ibidem*, p. 693.

²⁴ Mihail Guboglu - *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, București, 1958, p. 82.

²⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 350.

²⁶ *Ibidem*, p. 886.

²⁷ Viorel Panaite - *Dreptul păcii și războiului în Islamul otoman. Glosar și bibliografie*, Editura Universității din București, București, 2008, p. 71.

²⁸ J. D. Kieffer et T. X. Bianchi - *Dictionnaire Turc-Français à l'usage des agents diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant*; Seconde édition, Typographie de Mme Ve Dondey-Dupré, Paris, 1850, vol. II, p. 1193.

constituant al legii, al fundației pioase, și a treia formă قفنامو (vakyfnâme), tradusă ca actul donației pioase, actul constituant al legii²⁹.

Termenul hüdjjet a pătruns și în vechea limbă românească (acest termen a putut fi observat în diferite vechi documente românești) sub forma de hoget (zapis), și era practic sentința judecătorilor musulmani (a cadi-atului)³⁰.

Scriș în dicționarul Bianchi-Kieffer تھج أو تھج (heudjejet) este tradus simplu ca, dovadă, argument, sentință judecătorească, document scris³¹.

În dicționarul Kelekian, se poate găsi sub o singură formă, anume تھج (hudjedjet), și este tradus ca fiind document, titlu, dovadă, argument, sau document oficial care putea dovedi posesia unui imobil³².

În concluzie, instituțiile, demnitarii și documentele cu caracter religios în statul otoman, aduceau un aport important vieții cotidiene musulmane, baza fiind aceeași lege musulmană pe care își desfășura activitatea, și care veghea la menținerea corectă a stabilității aparatului de stat otoman.

De aici reiese imaginea statului otoman, în care se poate observa echilibrul existent între toate organismele statului, conviețuirea aceasta a tuturor ramurilor aparatului de stat a menținut pentru o mare perioadă de timp echilibrul necesar oricărui stat.

²⁹ Diran Kelekian - *Dictionnaire Turc-Français*, Éditeur-Imprimeur: Mihran, Constantinople, 1911, p. 1313.

³⁰ Mihail Guboglu - *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, București, 1958, p. 82.

³¹ *Ibidem*, vol. I, p. 684.

³² *Ibidem*, p. 498.

